

СВ), оскільки означення «розсудливий» частіше використовується авторами статей для описів особистісних якостей людей. У сфері промисловості зафіксовано лише 1 СВ. У проаналізованих прикладах не виявлено вживання *vernünftig* у таких тематичних групах, як «філософія», «культура і мистецтво» та «релігія».

Прислівник *vernünftig* виявився найбільш численим з усіх випадків використання прислівників як засобів вербалізації «раціоналізму» – 13 СВ. Серед тематичних груп переважають «суспільні процеси» – 7 СВ, що стало виявом семантичної ознаки «діяти розсудливо»:

„*Ich habe immer deutlich gemacht, dass wir unsere Arbeit hier vernünftig machen, ich habe das Gefühl, dass alle sie vernünftig machen* [10, Zeit: 01.07.2009]”.

Морально-етична сфера налічує 5 СВ, а тематична група «політика» стала найменш уживаною для прислівника *vernünftig* (1 СВ).

З огляду на проведений аналіз, констатуємо, що спільною тематичною групою для усіх без винятку засобів вербалізації концепту «раціоналізм» стала «морально-етична сфера». Такий результат можна пояснити спільною семантичною ознакою «морально-етична оцінка раціоналізму», яка на матеріалі вибірки з публіцистичних текстів має як позитивну, так і негативну конотацію. Для оптимального вивчення семантичних особливостей лексики на позначення раціоналізму варто, на нашу думку, дослідити лексичну сполучуваність засобів вербалізації на рівні окремих слів із використанням статистичних методів.

Список використаної літератури

1. Бабушкин А.П. Объективное и субъективное в категоризации мира / Бабушкин А.П. // Общие проблемы строения и организация языковых категорий : материалы научной конференции. – М. : РАН, 1998. – С. 28–31.
2. Вежицкая А. Семантические универсалии и описание языков / Вежицкая А.; [пер. с англ. А.Д. Шмелева; под. ред. Т. В. Булыгиной]. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1999. – I–XII, 780 с.
3. Кубрякова Е.С. Части речи с когнитивной точки зрения. – М. : Ин-т языкознания Рос. акад. наук, 1997. – 328 с.
4. Мельник Р. Проблеми виділення семних комплексів до епідигматичних характеристик прикметників в ЛСГ зі значенням “старанний” / Мельник Р., Огуй О. // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць / наук. ред. Левицький В.В. Вип. 267 : Германська філологія. – Чернівці : Рута, 2005. – С. 20–32.
5. Селиванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Селиванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
6. Trier J. Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes. Die Geschichte eines sprachlichen Feldes / Jost Trier. – Bd.1. Von den Anfängen bis zum Beginn des 13-Jahrhunderts. – Heidelberg : Winter, 1931. – 347 S.
7. Deutsch als Fremdsprache. – Berlin; München; Wien; Zürich; New York : Langenscheidt, 1993. – 1183 S.
8. Duden. Deutsches Universalwörterbuch / [hrsg. vom Wiss. Rat d. Dudenred. : Dr. Matthias Wermke (Vorsitzender) / Bearb. : Anette Auberle, Angelika Haller-Wolf...]. – 5., überarb. Aufl. – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich : Dudenverlag, 2003. – 1892 S.
9. Wahrig. Deutsches Wörterbuch. – Gütersloh; München : Bertelsmann Lexikon Verlag, 2001. – 1451 S.
10. Zeit : Die Zeit. – 1997 – 2013. [Electronische Ressors] – Mude des Zugang : [http:// www. zeit. de](http://www.zeit.de).

УДК 811.111'01

Шабаліна О. О. (Дніпропетровськ)

ПРИКМЕТНИКИ В СИСТЕМІ ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКОГО СЕМАНТИЧНОГО СЛОВОТВОРУ

Досліджуються семантичні шляхи словотвору з використанням ад'єктивної парадигми в давньоанглійській мові V – XI ст. Проводиться ретельне вивчення та систематизація способів вираження високого словотворчого потенціалу англосаксонських прикметників на матеріалі характерних рис їх використання у базових дериваційних моделях вказаного періоду.

Ключові слова: давньоанглійська мова, словотвір, прикметники, семантика, дериваційні моделі.

Исследуются семантические способы словообразования с использованием адъективной парадигмы в древнеанглийском языке V – XI вв. Проводится тщательное изучение и систематизация путей выражения высокого словообразовательного потенциала англосаксонских прилагательных на материале характерных черт их использования в базовых деривационных моделях рассматриваемого периода.

Ключевые слова: древнеанглийский язык, словообразование, прилагательные, семантика, деривационные модели.

The article is dedicated to the investigation of semantic ways of word-formation by means of exploiting adjectival paradigm in Old English language of V – XI centuries. A thorough research is being held in order to systematize the means of expressing the high derivational potential of Anglo-Saxon adjectives, based on the characteristics of their application in fundamental derivational models of the historical period under consideration.

Semantic word-formation appears to be the only derivational means in Old English which was never combined with morphological ones, and which is regarded as totally independent, although it still remains barely explored in modern linguistics. This work dwells upon discovering the basic semantic derivational models proper to the Anglo-Saxon adjectival paradigm, taking into account its actual division into two major ways of word-formation: conversion and development of new meanings of already existing word. Thus, in the sphere of conversion the great importance goes to a separate group of widely used Old English adjectives which strikingly changed the part of the speech they belong to at the edge of Middle English period. They represent a curious lexical bulk in Old English conversional processes. Furthermore, the development of new meanings of already existing words proves to be not only a widely spread way of word-formation in Old English, but also the basis for the vast majority of other derivational models in ancient Germanic literary tradition. All the peculiarities of Anglo-Saxon semantic word-formation mentioned above tend to emphasize one more time the high derivational potential of Old English adjectives.

Key words: *Old English, word-formation, adjectives, semantics, derivational models.*

Семантичний словотвір і дотепер залишається лише частково вивченим у сучасній лінгвістиці. Водночас, згідно із результатами наших попередніх досліджень, він являє собою єдиний пласт шляхів словотворення у давньоанглійській мові, який не поєднувався з морфологічними способами і який через це слід умовно вважати цілковито незалежним і таким, що посідає окреме місце в англосаксонській дериваційній парадигмі.

Завдання цієї роботи – ретельно дослідити базові семантичні дериваційні моделі, які спостерігалися у розглянутих літературних джерелах, ґрунтуючись, передусім, на двох базових шляхах семантичного словотвору, що існували у зазначений період: конверсію та виникнення і розвиток нових значень уже існуючих слів. **Мета роботи** – виявлення історичної ролі та основних функцій прикметника у системі давньоанглійського словотвору та виокремлення найбільш характерних рис його вживання у порівнянні з іншими частинами мови системи/групи імені в англійській мові кінця V – середини XI ст.

Дослідження проводиться **на матеріалі** збережених літературних пам'яток Англосаксонської епохи. **Об'єктом** його стає лексичний пласт прикметників, ад'єктомів та відад'єктивних утворень, які функціонують та зафіксовані у давньоанглійській мові.

Методика дослідження включає метод порівняльного аналізу, здійснюваний паралельно в синхронії і діахронії; логіко-дедуктивний та описовий методи.

Актуальність цього дослідження полягає в окремому виділенні базових дериваційних моделей, властивих давньоанглійському прикметнику, у якому, на протигагу традиційному освітленню цього питання, прикметник розглядатиметься одночасно і як похідна, і як дериваційна основа (або її компонент) для творення нових слів у парадигмі морфологічного словотворення.

Варто зазначити, що в сучасній мовознавчій літературі не існує спільної позиції з питання про кількість і характер фундаментальних способів словотворення в давньоанглійській мові. Зокрема, Л. Верба виділяє три базові шляхи утворення нових слів: морфологічний (афіксація), синтаксичний (осново- та словоскладання) й семантичний (виникнення і розвиток нових значень уже існуючих слів) – і паралельно зазначає, що їх роль залишалася другорядною по відношенню до запозичення [8, с. 95]. Проте обидві частини цієї тези суперечать висновкам інших дослідників, які подекуди навіть діаметрально протилежні. Так, А. Мороховський характеризує давньоанглійський словотвір як виключно морфологічний і зазначає, що всі три його способи (словоскладання, суфіксація та префіксація) «являли собою сукупності моделей із вираженою похідністю, що неминуче забезпечувало синтаксичну характеристику слова» [2, с. 127]. З іншого боку, О. Смірницький зазначає, що запозичення відіграли незначну роль серед способів поповнення лексичного запасу англійської мови V – XI ст., у системі яких провідними вважає словоскладання й афіксальний словотвір. Як цілковито окремий і не пов'язаний із вищезгаданими вид словотворення він визначає конверсію, за якої **єдиним** словотворчим засобом постає власне парадигма слова [5, с. 166]. Т. А. Расторгуєва погоджується із його класифікацією, доповнюючи її такими шляхами утворення нових лексико-граматичних одиниць, як чергування звуків (або фонетичне чергування) та зміна наголосу [7, с. 127]. Проте варто зауважити, що чергування звуків, як будь-яка інша позиційна зміна фонетичної структури слова, закономірно стає детермінуючим фактором для зміни морфологічної форми слова, що дозволяє віднести його не стільки до фонетичних, скільки до фонетико-морфологічних способів деривації.

Отже, вважаємо за потрібне навести конкретну узагальнену класифікацію всіх зазначених вище способів давньоанглійського словотвору, яка зводитиме їх до єдиної системи. Отже, класифікація включає такі шляхи словотворення:

1. Морфологічний:
 - 1) Афіксальний:
 - префіксація;
 - суфіксація.
2. Синтаксичний (синтактико-морфологічний):
 - 1) слово- та основоскладання
3. Фонетичний:
 - 1) чергування звуків (фонетико-морфологічний);
 - 2) зміна наголосу.
4. Семантичний:
 - 1) конверсія;
 - 2) виникнення і розвиток нових значень уже існуючих слів.

Наступним кроком стане визначення місця, ролі та особливостей прикметника як представника іменної парадигми в системі давньоанглійського семантичного словотвору. Для проведення такого аналізу доречним видається окреме дослідження прикметника як похідної і як дериваційної основи або її компонента з логічним визначенням характерних рис на кожному етапі.

1. Конверсія

Конверсія традиційно вважається одним з високопродуктивних способів словотворення в англійській мові, у тому числі на Англосаксонському етапі її розвитку. У сучасному мовознавстві панує думка про те, що у V – XI ст. цей шлях деривації майже не відрізнявся від загальної схеми переходу слів з однієї частини мови до іншої у сьогоденній мові, хоча, звісно ж, мав низку власних особливостей [4, с. 166 – 170]. Так, О. І. Смірницький виділяє декілька характерних рис давньоанглійської конверсії:

- Парадигма використовувалася як єдиний спосіб деривації нових слів, без будь-яких інших допоміжних словотворчих засобів;
- Семантичні зв'язки між словами, співвіднесеними за конверсією, могли бути надзвичайно різноманітними;
- Відсутність омонімії надає конверсії в англосаксонській мові яскравого, експліцитного характеру. Давньоанглійська конверсія зазвичай сполучалася з афіксацією та/або фонетичними способами словотвору (чергуванням звуків і зміною наголосу);
- Зміни у значенні, так само, як і зміни у звуковому оформленні, які мали місце на ранньому етапі розвитку мови, могли руйнувати / розривати зв'язки, утворені раніше за конверсією [4, с. 166 – 170].

До усього вищезазначеного додаються відмінності між конкретними випадками прояву конверсії в давньоанглійській та новоанглійській мовах.

Проте, попри насправді ґрунтовну теоретичну базу, нам не вдалося віднайти у працях тих дослідників, які взагалі визнавали конверсію давньоанглійським шляхом словотворення [3; 7; 4], жодного прикладу використання в ній прикметників – незважаючи на те, у якості чого (похідної або дериваційної основи) вони вживалися. У ході нашого власного дослідження також не було знайдено жодного доказу їх функціонування у подібній словотворчій моделі, натомість була виявлена значна кількість давньоанглійських прикметників, які змінили свою частиномовну належність наприкінці Англосаксонського періоду (якщо точніше – на момент переходу від давнього до середнього етапу розвитку мови), що, до того ж, відбулося майже за сучасною схемою – звісно ж, з урахуванням характерних особливостей середньоанглійської конверсії. До таких елементів відносимо: *ān* (“one”: прикметник → числівник), *æl* = *eall* (“all”: прикметник → означальний займенник), *ænig* (“any”: прикметник → неозначений займенник), *fēa* (“few”: прикметник → займенник нарівні з прикметником), *fela* (“many, much”: прикметник → займенник нарівні з прикметником), *fēor* (“far”: прикметник → прислівник нарівні з прикметником), *manig* = *mæneg* (“many”: прикметник → займенник нарівні з прикметником), *ōðer* (“other”: прикметник → означальний займенник), *sylf* (“self”: прикметник → іменник та особовий займенник нарівні з прикметником), *sum* (“some”: прикметник → неозначений займенник нарівні з прикметником), *yfel* (“evil”: прикметник → іменник нарівні з прикметником) та багато інших. Як бачимо, подекуди такі прикметники продовжують вживатися у своїй споконвічній ролі і на теперішній момент, але, в будь-якому разі, на зламі цих двох історико-культурних епох мала місце різка й радикальна зміна в їхньому семантичному полі.

Таким чином, умовно вважатимемо традиційну давньоанглійську конверсію нехарактерною для прикметників даного періоду. З іншого боку, відзначимо окремо групу англосаксонських прикметників, які яскраво проявили конвертивні властивості, змінюючи свою частиномовну належність за сучасною моделлю (у співвідношенні з тогочасним мовним каноном) у час переходу від давнього до середньоанглійського етапу розвитку мови, що у черговий раз, нарівні зі словоскладанням, засвідчує їх високий словотворчий потенціал.

2. Виникнення і розвиток нових значень вже існуючих слів

Виникнення і розвиток нових значень існуючих слів є, судячи з усього, найменш дослідженим способом словотворення в давньоанглійській мові. З усіх дослідників лише Л. І. Верба взагалі згадує про факт функціонування подібних семантичних модифікацій та відносить такий феномен до англосаксонських шляхів словотвору. Вважаючи його єдиним семантичним способом деривації англійської мови даного періоду, Л. І. Верба дає йому таке пояснення: «Semantic word-building is ... a metaphoric extension of meaning of a word to name something other, similar to original word in some respects» [8, с. 101]. Усі приклади, наведені нею з метою проілюструвати еволюцію розвитку нових значень споконвічних германських слів, представлені іменниками або дієсловами (*mūð*, *weorc*; *wendan*).

Отже, виходячи з такої картини, логічним висновком мало б стати твердження про те, що розвиток нових значень уже існуючих слів як спосіб деривації нових лексико-семантичних одиниць був невластивим давньоанглійським прикметникам. Проте ця ідея більш ніж дискусійна, адже вона ґрунтується на тезі про низьку семантичну валентність англосаксонських прикметників. А така теза суперечить усім попереднім результатам даного дослідження, за якими ад’єктивні елементи активно функціонують у переважній більшості давньоанглійських способів словотвору, до того ж частота їх вжитку помітно зростає при утворенні нових слів за складними та рідковживаними моделями, а також при використанні а’дектонімів як дериваційних основ.

Наведемо хочаб кілька прикладів подібного розширення семантичного поля давньоанглійських прикметників:

- *snotor*: досвідчений (переважно у військовій справі) → мудрий (розумний, освічений);
- *sælig*: жалюгідний, беспорядний, слабкий (у давньоанглійській мові) → дурний (пізньонімецько); юродивий (давньовісхонімецько) → щасливий (сучасною німецькою);
- *ðrȳswud*: сильний, дужий (фізично) всесильний, усемогутній (дух) та ін.

Отже попри свою переважну недослідженість, розвиток нових значень уже існуючих слів поставав не тільки вкрай поширеним шляхом словотворення в давньоанглійській мові, але й був основою якщо не для всіх, то переважної більшості інших способів деривації нових лексико-семантичних одиниць Англосаксонського періоду.

Усе сказане вище дозволяє зробити **висновки**, що семантичне словотворення є надзвичайно важливим і ще раз наголошує на високих семантичній валентності та дериваційному потенціалі прикметників і споріднених до них елементів в англосаксонській мові.

Окремої уваги заслуговує група найбільш уживаних давньоанглійських прикметників, які з початком середньоанглійського етапу розвитку мови різко змінюють свою частиномовну належність, нерідко переходячи до лексико-граматичних класів службових частин мови. Так, вони складають дві третини з-поміж випадків редуціювання англосаксонських сталих виразів з ад'єктивними елементами до одного слова. Водночас вони презентують собою чи не найцікавіший прояв конверсії на межі цих двох історико-культурних епох; для них часто властиве високопродуктивне семантично навантажене препозитивне сполучення із сильними прикметниками, помилково розцінене багатьма дослідниками як передування останнім неозначеного артикля.

Найменш вивченим, але водночас найцікавішим і найрозповсюдженішим шляхом деривації нових слів із використанням ад'єктивної парадигми в результаті проведеного дослідження постає виникнення і розвиток нових значень уже існуючих слів, що тією чи іншою мірою охоплює собою решту способів словотворення в англійській мові даного етапу.

Доведено надзвичайно високий словотворчий потенціал давньоанглійських прикметників, що, у поєднанні з попередніми характеристиками, дозволяє нам зробити припущення про необхідність зміни традиційних уявлень про їхню роль та місце в процесі еволюції мови.

Список літератури

- 1.Добронецкая Э. Г. Специфика функционирования и отмирания согласовательных категорий прилагательного в истории английского языка / Э. Г. Добронецкая. – Казань : Казанский гос. ун-т., 1978. – 516 с.
- 2.Мороховский А. Н. Морфологический состав и словообразование прилагательных / А. Н. Мороховский // Мороховский А. Н. Слово и предложение в истории английского языка. – К. : Вища школа, 1980. – С. 113 – 147.
- 3.Расторгуева Т. А. О некоторых аспектах эволюции словоизменительных систем (Из истории именной парадигмы в английском языке) / Т. А. Расторгуева // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 1979. – № 1. – С. 52 – 62.
- 4.Смирницкий А. И. Древнеанглийский язык / за ред. канд. філ. наук В. В. Пассека. – М. : Изд-во иностр. лит. , 1955. – 320 с.
- 5.Степанова М. Д. О месте словообразования в системе языка / М. Д. Степанова // Единицы разных уровней грамматического строя языка и их взаимодействие. – М. : Наука, 1969. – 331 с.
- 6.Pyish В. А. History of the English Language): учебник для студентов фак. иностр. яз. пед. ин-тов по спец. 2103 «Иностр. яз.» / В. А. Pyish / На англ. языке. – Л. : Просвещение, 1972. – 351 с.
- 7.Rastorguyeva Т. А. A History of the English Language / Т. А. Rastorguyeva. – М. : Астрель : АСТ, 1983. – 347 с.
- 8.Verba L. History of the English Language / L. Verba. – Винница : Нова книга, 2004. – 304 с.

УДК 81'367.323

Шаповал І.А. (Івано-Франківськ)

ДО ПРОБЛЕМИ ДИФЕРЕНЦІАЦІ СЕМАНТИКИ ОПТАТИВА

Проаналізовано основні підходи до трактування семантики оптатива як самостійного типу ірреальної модальності в сучасному вітчизняному та зарубіжному мовознавстві. Визначено, що в англійській мові оптативність має кілька семантичних видів. Аналізуються когнітивно-дискурсивні характеристики семантики оптативних висловлювань.

Ключові слова: оптативність, бажальність, семантичні види, когнітивно-дискурсивний.

Проанализированы основные подходы к пониманию семантики оптатива как самостоятельного типа ирреальной модальности в современном отечественном и зарубежном языкознании. Установлено, что в английском языке оптативность имеет несколько семантических видов. Анализируются когнитивно-дискурсивные характеристики семантики оптативных высказываний.

Ключевые слова: оптативность, желательность, семантические виды, когнитивно-дискурсивный.

The article deals with the analysis of the main approaches to the interpretation of the semantics of optativity as the irreal modality independent type in the contemporary home and abroad linguistics. It is substantiated that optativity has a few semantic types in English. The article also focuses on the cognitive and discursive characteristics of the optative utterances semantics.

Key words: optativity, desirability, semantic types, cognitive-discursive.